

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่องระดับมาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย เป็นงานวิจัยเชิงสำรวจ นำข้อมูลที่ได้รับคืนจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย 23 แห่ง มาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับเกณฑ์มาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัย ที่สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทยฯ กำหนดไว้ และทบวงมหาวิทยาลัย ประกาศรับรองเมื่อปี พ.ศ. 2529

วัตถุประสงค์ในการวิจัยครั้งนี้ เพื่อเปรียบเทียบมาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย จะได้ระดับมาตรฐานที่กำหนดหรือไม่ เพื่อนำปัญหาการดำเนินงานมาวิเคราะห์ และเสนอมาตรฐานที่น่าจะเป็นไปได้ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย โดยมีขอบเขตการวิจัยจากมาตรฐาน 11 ตอน จัดทำแบบสอบถามเป็น 4 ตอน ให้ผู้บริหารห้องสมุดเป็นผู้ตอบใช้เวลารวบรวมข้อมูล 3 เดือน (มีนาคม – พฤษภาคม 2541) นำผลมาวิเคราะห์เปรียบเทียบ คิดเป็นร้อยละ และใช้สถิติหาค่าเฉลี่ยในการแปลผล

สรุปและอภิปรายผล

ตอนที่ 1 สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นเพศหญิงมากกว่าชาย ร้อยละ 69.56 มีอายุระหว่าง 41 – 50 มากที่สุด ร้อยละ 56.52 มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทมากที่สุด ร้อยละ 65.22 เช่นเดียวกับผลการวิจัยของอุไรวรรณ วรรังสรรค์ (2534) ที่พบว่าผู้บริหารห้องสมุดมีวุฒิปริญญาโท ร้อยละ 61.91 มีประสบการณ์ในการทำงาน 10 ปี มากที่สุด ร้อยละ 60.87 ผู้ตอบแบบสอบถามมีตำแหน่งเป็นผู้อำนวยการร้อยละ 73.91 มีระยะเวลาในการดำรงตำแหน่งมาแล้ว 3-5 ปี มากที่สุดร้อยละ 43.48

สถานภาพของห้องสมุดเทียบเท่าคณะ คิดเป็นร้อยละ 95.65 มีแห่งเดียวที่มีสถานภาพเป็นฝ่าย คือ หอสมุดคุณหญิงหลง อรรถกระวีสุนทร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ส่วนมากดำเนินงานมามากกว่า 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 86.95 และเป็นห้องสมุดกลางร้อยละ 86.95

จำนวนสมาชิกที่เป็นอาจารย์มีน้อยกว่า 500 คน คิดเป็นร้อยละ 69.56 ห้องสมุดที่มีอาจารย์มากกว่าพันคน คิดเป็นร้อยละ 21.74 ผู้ใช้ที่เป็นนิสิตระดับปริญญาตรีระหว่าง 5,000 คนถึง 10,000 คน มีมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 52.38 นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา จำนวน 1,000 คนถึง 5,000 คน คิดเป็นร้อยละ 52.38 มากที่สุด

ตอนที่ 2 มาตรฐานทั่วไปของห้องสมุด

1. โครงสร้างและการบริหาร ส่วนมากจะได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน หัวหน้าฝ่าย มีวุฒิบรรณารักษศาสตร์หรือสารสนเทศศาสตร์ทั้งหมด คิดเป็นร้อยละ 100 เช่นเดียวกับงานวิจัยของ อุไรวรรณ วรรังสรรค์ (2534) การบริหารงานกำหนดเป็นลายลักษณ์อักษร ร้อยละ 82.61 ผู้บริหารมีสถานภาพเทียบเท่าคณบดี มีกรรมการประจำห้องสมุด และกำหนดวิธีการจัดหาวัสดุตีพิมพ์ไว้ชัดเจน ร้อยละ 86.96 เท่ากัน วัสดุไม่ตีพิมพ์กำหนดวิธีจัดหาชัดเจน ร้อยละ 60.87 มีโครงสร้างการบริหารเหมือนคณะร้อยละ 56.52 ผู้บริหารมีวุฒิทางบรรณารักษ์ร้อยละ 52.17 ส่วนมากไม่มีห้องสมุดคณะวิชา คิดเป็นร้อยละ 73.91

2. อาคารและครุภัณฑ์ ห้องสมุดทุกแห่งแบ่งพื้นที่การทำงานเป็นแต่ละฝ่าย มีระบบควบคุมอุณหภูมิและการระบายอากาศ มีที่นั่งอ่านเฉพาะบุคคล คิดเป็นร้อยละ 100 โต้ะ แก้อื้อ มีขนาดรูปแบบเหมาะสม ร้อยละ 95.65 ห้องสมุดเป็นอาคารเอกเทศร้อยละ 86.96 มีระบบป้องกันสาธารณภัยได้มาตรฐานร้อยละ 69.57 มีแผนเตรียมขยายพื้นที่ใน 10 ปีข้างหน้า ร้อยละ 60.87 ส่วนมากไม่ใช้วัสดุเก็บเสียงในการก่อสร้าง ร้อยละ 65.22

3. การเงิน ห้องสมุดส่วนมากมีงบประมาณอยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 60.87 ผู้บริหารมีอำนาจจัดสรรอย่างอิสระในระดับมาก คิดเป็นร้อยละ 43.48 และมีการดำเนินงานเป็นอิสระเหมือนหน่วยงานอื่น ๆ ในระดับมาก ร้อยละ 47.87

4. บุคลากร ทุกเรื่องอยู่ในระดับมาก ได้แก่ บรรณารักษ์มีโอกาสเพิ่มพูนความรู้ร้อยละ 56.52 บรรณารักษ์เข้าประชุม และสัมมนาสม่ำเสมอ เจ้าหน้าที่ให้ความร่วมมือการบริหารงาน ร้อยละ 60.57 เจ้าหน้าที่ได้รับการพัฒนาความรู้ทุกคน ร้อยละ 43.48 และมีโอกาสอบรมสัมมนา ร้อยละ 34.78

5. งานบริการ ประเภทที่อยู่ในระดับมากที่สุด คือ การให้บริการตอบคำถามและให้คำปรึกษาแก่ผู้ใช้ร้อยละ 52.14 การให้คำแนะนำหรือสอนวิธีใช้เกี่ยวกับเครื่องมือ ร้อยละ 47.83

ประเภทที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ วิธีบริการอำนวยความสะดวก ร้อยละ 65.22 มีเอกสารครบตามหลักสูตร ร้อยละ 60.87 มีการบำรุงรักษาทรัพยากรและมีสิ่งพิมพ์เกี่ยวกับมหาวิทยาลัย ร้อยละ 47.83 มีการบอกรับบริจาคสารสนเทศ ร้อยละ 43.48

ประเภทที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ วิธีการประเมินงานสำหรับปรับปรุง ร้อยละ 56.52 บริการรวบรวมบรรณานุกรม ร้อยละ 43.48 แต่บริการบรรณารักษ์ร่วมสอนการใช้ห้องสมุดกับภาควิชาอยู่ในระดับน้อย ร้อยละ 47.83

6. ความร่วมมือระหว่างห้องสมุด ห้องสมุดส่วนมากมีการให้บริการยืมระหว่างห้องสมุด และมีการใช้ทรัพยากรร่วมกับห้องสมุดอื่นอยู่ในระดับมาก ร้อยละ 43.48 แต่ห้องสมุดส่วนมากมีงบประมาณสำหรับดำเนินงาน อยู่ในระดับปานกลาง ร้อยละ 43.48

สรุป มาตรฐานทั่วไปของห้องสมุด งานบริการและความร่วมมือระหว่างห้องสมุดอยู่ในระดับมาก ส่วนการเงินและบุคลากรอยู่ในระดับปานกลาง

มาตรฐานงานต่าง ๆ ของห้องสมุด 23 แห่ง สรุปได้ 3 ระดับ คือ ระดับมากและระดับปานกลาง มีอย่างละ 10 แห่ง คิดเป็นร้อยละ 43.48 อีก 3 แห่งอยู่ในระดับปานกลางเกือบน้อย คิดเป็นร้อยละ 13.04 ดังตาราง 47

ตาราง 47 แสดงระดับมาตรฐานของห้องสมุดตามรายชื่อ

ระดับมาก	ระดับปานกลาง	ระดับปานกลางเกือบน้อย
1. เกษตรศาสตร์	1. จุฬาลงกรณ์	1. ทักษิณ
2. เทคโนโลยีธนบุรี	2. เชียงใหม่	2. อุบลราชธานี
3. เทคโนโลยีสุรนารี	3. ธรรมศาสตร์	3. เทคโนโลยี พระนครเหนือ
4. บุรพา	4. นเรศวร	
5. มหาสารคาม	5. วลัยลักษณ์	
6. แม่โจ้	6. ศิลปากร (ท่าพระ)	
7. รามคำแหง	7. สงขลานครินทร์ (หาดใหญ่)	
8. ศรีนครินทรวิโรฒ	8. สุโขทัยธรรมมาธิราช	
9. ศิลปากร (สนามจันทร์)	9. เทคโนโลยี ลาดกระบัง	
10. สงขลานครินทร์ (ปัตตานี)	10. บัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์	
รวม 10 แห่ง ร้อยละ 43.48	รวม 10 แห่ง ร้อยละ 43.48	รวม 3 แห่ง ร้อยละ 13.04

7. ระบบการจัดทรัพยากร ห้องสมุดส่วนมากจัดระบบ L.C. ร้อยละ 60.87 และจัดระบบ D.C. ร้อยละ 39.13 เพราะห้องสมุดมหาวิทยาลัยพัฒนาระบบการจัดทรัพยากรให้เป็นสากล เพื่อสะดวกต่อการให้บริการ และบริการยืมระหว่างห้องสมุด จึงปรับเปลี่ยนจากระบบเดิม D.C. มาเป็น L.C. กัน

8. ประเภททรัพยากร

8.1 โสตทัศนวัสดุ ทุกห้องสมุดมีประเภทวีดิทัศน์ สไลด์ แถบเสียง วิทยุละ 100 รองลงมาเป็นฟิล์มสตริป วิทยุละ 86.96 ภาพยนตร์ วิทยุละ 47.83 นอกนั้นยังมีน้อยได้แก่ ไมโครฟิล์ม มัลติมีเดีย ชุดการสอนและรูปภาพ เนื่องจากปัจจุบันสื่อต่าง ๆ ที่มีน้อย ไม่นิยมใช้และไม่มีการผลิตเพิ่มเติม จึงเป็นสื่อเก่าที่ไม่ทันสมัย

8.2 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ทุกแห่งมี ซีดี-รอม วิทยุละ 100 รองลงมาคือ ฐานข้อมูล วิทยุละ 91.30 เนื่องจากปัจจุบันทุกห้องสมุดเริ่มนำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้งาน ทรัพยากรประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์จึงมีไว้บริการพอสมควร

8.3 วารสารตรงตามหลักสูตร ทุกแห่งมีวารสารทั้งภาษาไทย และภาษาอังกฤษ วิทยุละ 100 ภาษาอื่น ๆ เช่น ภาษาจีน และภาษาญี่ปุ่น คิดเป็นวิทยุละ 13.04 นอกนั้นเป็นภาษาที่ห้องสมุดจัดตามหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยเปิดการสอนเฉพาะแห่ง

8.4 หนังสือพิมพ์ ทุกห้องสมุดบอกรับหนังสือพิมพ์ระดับชาติ วิทยุละ 100 หนังสือพิมพ์ระดับท้องถิ่น วิทยุละ 69.57 ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานภาพของห้องสมุดมหาวิทยาลัยตามภูมิภาค

สรุป มาตรฐานทั่วไปของห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทย 23 แห่ง อยู่ในมาตรฐานระดับมากและปานกลาง เท่ากันวิทยุละ 43.48 ที่อยู่ในระดับปานกลางเกือบน้อย วิทยุละ 13.04 ต่างจากงานวิจัยของนฤมล บุญยพัชรินทร์ (2518) พบว่า ห้องสมุดวิทยาลัยครู 29 แห่ง อยู่ต่ำกว่ามาตรฐานซึ่งสอดคล้องกับผลวิจัยของ เลวิส เจนนิต หลุยส์ (Louise, 1982) ที่เป็นงานวิจัยในระยะเวลาเดียวกัน พบว่าห้องสมุดวิทยาลัยของสหรัฐอเมริกาที่เปิดสอบระดับปริญญาตรี วิทยุละ 50 อยู่ในเกณฑ์ต่ำกว่ามาตรฐานเช่นกัน แสดงถึงผลการวิจัยครั้งนี้ห้องสมุดมหาวิทยาลัยได้พัฒนามาตรฐานตามระยะเวลาที่เปิดทำการ จึงอยู่ในระดับมาตรฐานมากขึ้น โดยเฉพาะทรัพยากรประเภทสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทุกห้องสมุดจัดนำมาให้บริการ

ตอนที่ 3 มาตรฐานเชิงปริมาณ

1. จำนวนผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุด

1.1 งานบริการและสำนักงานเลขานุการ ตำแหน่งผู้อำนวยการอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน 19 แห่ง (82.61) ไม่มี 4 แห่ง (17.39) ไม่มีรองผู้อำนวยการ 6 แห่ง (26.09) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 12 แห่ง (52.17) ไม่มีหัวหน้าฝ่าย 4 แห่ง (17.39) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 16 แห่ง (69.56) ไม่มีเลขานุการ 11 แห่ง (47.83) ไม่มีเจ้าหน้าที่บริหารงานทั่วไป 2 แห่ง (8.70) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 5 แห่ง (21.74) ไม่มีพนักงานธุรการ 1 แห่ง (4.35) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 6 แห่ง (26.09) ไม่มีเจ้าหน้าที่ธุรการ 7 แห่ง (30.44) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 7 แห่ง (30.44) ไม่มีช่างอิเล็กทรอนิกส์ 12 แห่ง (52.17) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 4 แห่ง (17.39) ไม่มีนักวิชาการพัสดุ

10 แห่ง (43.48) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35) ไม่มีนักวิชาการการเงินและบัญชี 9 แห่ง (39.13) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 4 แห่ง (17.39) ไม่มีเจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด 10 แห่ง (43.48) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 2 แห่ง (8.70) ไม่มีนักการภารโรง 2 แห่ง (8.70) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 13 แห่ง (56.52)

สรุป ตำแหน่งที่ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีคือ ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ตำแหน่งที่มีจำนวนสูงกว่ามาตรฐาน ได้แก่ รองผู้อำนวยการ หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ และนักการภารโรง นอกนั้นจำนวนอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

1.2 งานพัฒนาทรัพยากรห้องสมุด ไม่มีบรรณารักษ์จัดซื้อ 1 แห่ง (4.35) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 8 แห่ง (34.78) ไม่มีบรรณารักษ์ขอและแลกเปลี่ยน 9 แห่ง (39.13) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 2 แห่ง (8.70) ไม่มีบรรณารักษ์บำรุงรักษาและตรวจสอบ 16 แห่ง (69.56) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35) ไม่มีพนักงานพิมพ์ดีด 15 แห่ง (65.22) ไม่มีพนักงานซ่อมหนังสือ 9 แห่ง (39.13) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 3 แห่ง (13.04)

สรุป ตำแหน่งที่ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มี คือ บรรณารักษ์บำรุงรักษาและตรวจสอบ กับพนักงานพิมพ์ดีด ส่วนตำแหน่งอื่น ๆ จำนวนอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

1.3 งานวิเคราะห์ทรัพยากรห้องสมุด ทุกห้องสมุดมีตำแหน่งบรรณารักษ์ มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 13 แห่ง (56.52) ไม่มีเจ้าหน้าที่ 2 แห่ง (8.70) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 6 แห่ง (26.09) ไม่มีเจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด 7 แห่ง (30.44) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 10 แห่ง (43.48)

สรุป ห้องสมุดส่วนมากมีตำแหน่งบรรณารักษงานวิเคราะห์ทรัพยากรและมีจำนวนสูงกว่ามาตรฐาน ร้อยละ 56.52 เนื่องจากเป็นงานเทคนิค ซึ่งจำเป็นในการดำเนินงานเพื่อให้บริการ ส่วนตำแหน่งอื่น ๆ จำนวนอยู่ในระดับมาตรฐาน

1.4 งานโสตทัศนศึกษา ไม่มีบรรณารักษ์ 10 แห่ง (43.48) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 4 แห่ง (74.39) ไม่มีนักวิชาการโสตทัศนศึกษา 3 แห่ง (13.04) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 11 แห่ง (47.82) ไม่มีพนักงานโสตทัศนศึกษา 8 แห่ง (34.78) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 3 แห่ง (13.04) ไม่มีพนักงานพิมพ์ดีด 17 แห่ง (73.91) ไม่มีช่างศิลป์ 16 แห่ง (69.56) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35) ไม่มีช่างเทคนิค 17 แห่ง (73.91) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35)

สรุป ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีพนักงานพิมพ์ดีด ช่างศิลป์ และช่างเทคนิค และส่วนมากจำนวนอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

1.5 งานวารสาร ไม่มีบรรณารักษ์ 1 แห่ง (4.35) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 7 แห่ง (30.44) ไม่มีเจ้าหน้าที่ 3 แห่ง (13.04) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 3 แห่ง (13.04) ไม่มีเจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด 12 แห่ง (52.17) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35)

สรุป ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีเจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด ส่วนตำแหน่งอื่นจำนวนจะอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

1.6 งานเอกสารและสิ่งพิมพ์รัฐบาล ไม่มีบรรณารักษ์ 11 แห่ง (47.48) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35) ไม่มีเจ้าหน้าที่ 15 แห่ง (65.22) ไม่มีเจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด 18 แห่ง (78.26) ทั้งสองตำแหน่งมีจำนวนไม่มากกว่ามาตรฐาน

สรุป ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีเจ้าหน้าที่และเจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด อาจเป็นเพราะเอกสารงานนี้มีผู้ใช้บริการน้อย ห้องสมุดจึงรวมไว้กับสิ่งพิมพ์อื่น ๆ

1.7 งานยืม - คืน ทุกห้องสมุดมีบรรณารักษ์ประจำและมีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 7 แห่ง (30.44) ไม่มีเจ้าหน้าที่ 1 แห่ง (4.35) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 6 แห่ง (26.09) ไม่มีเจ้าหน้าที่ตรวจทางเข้า - ออก 5 แห่ง (21.74) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35) ไม่มีเจ้าหน้าที่เก็บ - จัดหนังสือ 5 แห่ง (21.74) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 12 แห่ง (52.17) ไม่มีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบชั้นหนังสือ 13 แห่ง (56.52) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 2 แห่ง (8.70) ไม่มีเจ้าหน้าที่ทำความสะอาดหนังสือ 19 แห่ง (82.61) ไม่มีบรรณารักษ์หนังสือสำรอง 19 แห่ง (82.61) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35) ไม่มีเจ้าหน้าที่สำรอง 12 แห่ง (52.17) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 2 แห่ง (8.70)

สรุป ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีเจ้าหน้าที่ตรวจสอบชั้นหนังสือ เจ้าหน้าที่ทำความสะอาดหนังสือ บรรณารักษ์หนังสือสำรอง และเจ้าหน้าที่สำรอง ตำแหน่งที่มีจำนวนสูงกว่ามาตรฐาน ได้แก่ เจ้าหน้าที่เก็บ - จัดหนังสือ

1.8 งานบริการอ้างอิงและงานยืมระหว่างห้องสมุด ไม่มีบรรณารักษ์หรือนักเอกสารสนเทศ 4 แห่ง (17.39) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 3 แห่ง (13.04) ไม่มีบรรณารักษ์บริการยืมระหว่างห้องสมุด 8 แห่ง (34.78) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 2 แห่ง (8.70) ไม่มีเจ้าหน้าที่ 8 แห่ง (34.78) ไม่มีเจ้าหน้าที่ถ่ายเอกสาร 22 แห่ง (95.65) ทั้งสองประเภทจำนวนไม่มากกว่ามาตรฐาน

สรุป ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีเจ้าหน้าที่ถ่ายเอกสาร อาจเป็นเพราะปัจจุบันห้องสมุดให้เอกชนเข้ามาให้บริการ จึงไม่จำเป็นต้องมีเจ้าหน้าที่ถ่ายเอกสาร

1.9 งานระบบคอมพิวเตอร์ ไม่มีเจ้าหน้าที่ระบบงานคอมพิวเตอร์ 12 แห่ง (52.17) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 6 แห่ง (26.09) ไม่มีพนักงานเครื่องคอมพิวเตอร์ 13 แห่ง (56.52) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35)

สรุป ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีทั้งเจ้าหน้าที่ระบบคอมพิวเตอร์และพนักงานเครื่องคอมพิวเตอร์ ทั้งนี้เพราะห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยส่วนมากเพิ่งเริ่มนำระบบคอมพิวเตอร์มาใช้งาน จึงยังไม่มีอัตราประจำ ห้องสมุดที่มีตำแหน่งเหล่านี้จะมีจำนวนอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

1.10 งานผลิตคู่มือสืบค้นพิเศษ ไม่มีบรรณารักษ์ผลิตบรรณานุกรมเรื่องทั่วไป 15 แห่ง (65.22) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 2 แห่ง (8.70) ไม่มีบรรณารักษ์ผลิตบรรณานุกรมวารสาร 8 แห่ง (34.78) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 4 แห่ง (17.39) ไม่มีบรรณารักษ์หรือนักเอกสารสนเทศผลิตสารระสังเขป 20 แห่ง (86.96) ไม่มีบรรณารักษ์หรือนักวิชาการผลิตบรรณานุกรมเฉพาะวิชา 21 แห่ง (91.30) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35) ไม่มีเจ้าหน้าที่ 19 แห่ง (82.61) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35)

สรุป ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีบรรณารักษ์ผลิตบรรณานุกรมเรื่องทั่วไป บรรณารักษ์หรือนักเอกสารสนเทศผลิตสารระสังเขป บรรณารักษ์หรือนักวิชาการผลิตบรรณานุกรมเฉพาะวิชา และเจ้าหน้าที่ ส่วนจำนวนจะอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน ห้องสมุดส่วนมากจะรวมงานไว้ที่งานบริการอ้างอิง ตำแหน่งต่าง ๆ จึงไม่มี

1.11 งานเผยแพร่วิชาการและประชาสัมพันธ์ ไม่มีบรรณารักษ์ 15 แห่ง (65.22) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 2 แห่ง (8.70) ไม่มีช่างศิลป์ 19 แห่ง (82.61) มีจำนวนมากกว่ามาตรฐาน 1 แห่ง (4.35) ไม่มีเจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ 16 แห่ง (69.56) ไม่มีเจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด 19 แห่ง (82.61) ทั้งสองตำแหน่งมีจำนวนไม่มากกว่ามาตรฐาน

สรุป ห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีทุกตำแหน่งของงานเผยแพร่วิชาการและประชาสัมพันธ์ อาจเป็นเพราะจำนวนอัตราบุคลากรประจำของห้องสมุดยังไม่ถึงมาตรฐาน บุคลากรจึงต้องปฏิบัติงานหลายหน้าที่ บางตำแหน่งจึงไม่มีอัตรา

สรุปมาตรฐานเชิงปริมาณจำนวนผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุด จากผลการวิจัยห้องสมุดร้อยละ 50 ไม่มีตำแหน่งต่อไปนี้

1. บรรณารักษ์หรือนักเอกสารสนเทศ ในงานต่าง ๆ คือ งานบำรุงรักษาและตรวจสอบงานหนังสือสารอง งานผลิตบรรณานุกรมเรื่องทั่วไป งานผลิตสารระสังเขป งานผลิตบรรณานุกรมเฉพาะวิชา และงานเผยแพร่วิชาการและประชาสัมพันธ์

2. เจ้าหน้าที่ ในหน้าที่ต่อไปนี้ ตรวจสอบชั้นหนังสือ ทำความสะอาดหนังสือ งานเอกสารและสิ่งพิมพ์รัฐบาล ระบบคอมพิวเตอร์ งานหนังสือสารอง งานผลิตคู่มือสืบค้นพิเศษ และงานเผยแพร่วิชาการและประชาสัมพันธ์

3. พนักงานหรือเจ้าหน้าที่พิมพ์ดีด ในงานต่อไปนี้ คือ งานพัฒนาทรัพยากร งานโสตทัศน งานวารสาร งานเอกสารและสิ่งพิมพ์รัฐบาล และงานเผยแพร่วิชาการและประชาสัมพันธ์

4. ช่างศิลป์ ในงานโสตทัศนและงานประชาสัมพันธ์

5. อื่น ๆ ได้แก่ ช่างอิเล็กทรอนิกส์ และช่างเทคนิคงานโสตทัศน

ผลการวิจัยพบว่าห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยร้อยละ 50 ยังขาดตำแหน่งต่าง ๆ ที่กำหนดในมาตรฐานหลายตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น ส่วนมากตำแหน่งมาตรฐานที่มีบุคลากรปฏิบัติอยู่แล้ว จะมีจำนวนอยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน แต่ห้องสมุดร้อยละ 50 ที่มีจำนวนบุคลากรสูงกว่ามาตรฐาน มีหลายตำแหน่ง ได้แก่ รองผู้อำนวยการ หัวหน้าฝ่ายต่าง ๆ บรรณารักษ์วิเคราะห์ทรัพยากรและเจ้าหน้าที่เก็บ - จัด หนังสือ

2. อาคารห้องสมุดและครุภัณฑ์

2.1 เนื้อที่ภายในห้องสมุดต่อขนาดมาตรฐาน ห้องสมุดร้อยละ 50 มีเนื้อที่สำหรับเก็บหนังสือและวารสารเย็บเล่มมากกว่ามาตรฐาน 12 แห่ง (52.17) นอกนั้นมีเนื้อที่น้อยกว่ามาตรฐาน ได้แก่ ที่ทำงานของบุคลากรทุกตำแหน่ง ห้องเก็บทรัพยากร ที่นั่งอ่านของผู้ใช้บริการ และห้องสมุดร้อยละ 4.35 ถึง 17.39 ไม่มีเนื้อที่สำหรับนักการภารโรง ห้องเก็บไมโครฟิล์ม ห้องประชุมเล็ก ห้องสัมมนาบรรจุ 100 ที่นั่งขึ้นไป ที่ถ่ายเอกสาร ที่นั่งสำหรับนิสิตทั้งระดับปริญญาตรีและปริญญาโท มาตรฐานเรื่องเนื้อที่ของห้องสมุดมหาวิทยาลัยยังไม่ถึงมาตรฐาน เนื่องจากการแบ่งพื้นที่ยังไม่คำนึงถึงผู้ปฏิบัติงาน จะมุ่งเน้นสถานที่สำหรับเก็บทรัพยากรประเภทสิ่งตีพิมพ์เป็นหลัก

2.2 จำนวนทรัพยากรต่อจำนวนมาตรฐาน ห้องสมุดร้อยละ 50 มีจำนวนหนังสือทั้งหมดมากกว่ามาตรฐาน 16 แห่ง (69.57) จำนวนวารสารทั้งหมดก็มากกว่ามาตรฐาน 14 แห่ง (60.87) สอดคล้องกับผลงานวิจัยของนฤมล บุญยพัชรินทร์ (2518) พบว่าจำนวนหนังสือของห้องสมุดวิทยาลัยครูสูงกว่ามาตรฐาน แม้งานวิจัยจะห่างกัน 20 ปี แต่จากงานวิจัยนี้พบว่าหนังสือทุกระดับผู้ใช้ยังไม่ถึงมาตรฐานที่กำหนด รวมทั้งจำนวนวารสารวิชาการเฉพาะสาขาวิชา ห้องสมุดร้อยละ 50 ก็ยังต่ำกว่ามาตรฐาน แสดงให้เห็นว่าทรัพยากรของห้องสมุดมหาวิทยาลัยยังไม่เป็นสัดส่วนกับผู้ใช้บริการที่มาตรฐานกำหนดไว้

2.3 งบประมาณ 8% จากทั้งหมดของมหาวิทยาลัย ห้องสมุดร้อยละ 50 ได้รับน้อยกว่ามาตรฐาน 19 แห่ง (82.61) ใกล้เคียงกับผลงานวิจัยของเรย์มอน แอล คาร์เพนเตอร์ (Carpenter, 1981 b) ที่พบว่าห้องสมุดวิทยาลัยประเภท 2 ปี ของสหรัฐอเมริกา ได้รับงบประมาณ ร้อยละ 7-12 จากงบประมาณทั้งหมด ซึ่งยังเป็นจำนวนน้อยเช่นกัน

2.4 อุปกรณ์การศึกษาค้นคว้าต่อผู้ใช้ 500 คน ห้องสมุดร้อยละ 50 มีอุปกรณ์มากกว่าจำนวนมาตรฐาน ได้แก่ ประเภทเครื่องบันทึกและเล่นเทปเสียง 15 แห่ง (68.18) เครื่องศึกษาสไลด์ 11 แห่ง (52.38) และเครื่องอ่านและพิมพ์ไมโครฟิล์ม 10 แห่ง (50.00) ห้องสมุดส่วนมากจะไม่มีอุปกรณ์ที่มาตรฐานกำหนดไว้ทุกประเภท เนื่องจากผู้ใช้ส่วนมากยังไม่คุ้นเคยกับสื่อโสตทัศน์ และห้องสมุดยังไม่มีสถานที่อำนวยความสะดวกเหมือนที่นั่งอ่านหนังสือ

สรุปมาตรฐานเชิงปริมาณด้านอาคารห้องสมุดและครุภัณฑ์ จากผลการวิจัยห้องสมุด ร้อยละ 50 ยังไม่ถึงระดับที่มาตรฐานกำหนดไว้ในเรื่องต่อไปนี้

1. เนื้อที่ สำหรับเฉพาะบุคลากรทุกตำแหน่ง รวมทั้งเนื้อที่ใช้สอยในงานบริการประเภท ที่นั่งอ่าน ห้องประชุม และห้องสัมมนา

2. ทรัพยากร ได้แก่ จำนวนหนังสือเฉพาะระดับผู้ใช้ทุกประเภทและจำนวนวารสาร เฉพาะสาขาวิชา

3. งบประมาณ ส่วนมากยังต่ำกว่ามาตรฐาน

4. อุปกรณ์การศึกษา ห้องสมุดไม่มีครบทุกประเภทที่กำหนดในมาตรฐาน

ผลการวิจัยครั้งนี้ พบว่ามาตรฐานเชิงปริมาณด้านอาคารห้องสมุดและครุภัณฑ์ ห้องสมุด ร้อยละ 50 มีสูงกว่ามาตรฐานในเรื่อง เนื้อที่สำหรับเก็บหนังสือและวารสารเย็บเล่ม จำนวน ทรัพยากรประเภทหนังสือและวารสารทั้งหมดไม่แยกประเภทหนังสือและวารสารทั้งหมดไม่แยก ประเภทผู้ใช้และสาขาวิชา อุปกรณ์การศึกษาประเภทเครื่องบันทึกเสียง เครื่องศึกษาสไลด์และ เครื่องอ่านไมโครฟิล์ม

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะ ห้องสมุด 20 แห่ง (86.96) ต้องการปรับปรุงการดำเนินงาน และมีข้อเสนอให้มีการปรับปรุงด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. บุคลากร มีห้องสมุด 13 แห่ง (56.52) ต้องการเพิ่มจำนวนอีก 21 แห่ง (91.30) ต้องการให้พัฒนาความรู้ นอกจากนี้ต้องการให้ปรับวิธีคัดเลือกบุคลากรเข้าทำงาน ต้องการเพิ่ม จำนวนบุคลากรด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยี เนื่องจากปัจจุบันห้องสมุดนำระบบเทคโนโลยี สารสนเทศมาใช้ในการดำเนินงานหลายฝ่าย จึงต้องมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ปฏิบัติงาน

2. ทรัพยากร มีหลายประเภท เช่น สิ่งตีพิมพ์ มีห้องสมุด 18 แห่ง (78.26) ต้องการเพิ่ม จำนวน อีก 16 แห่ง (69.56) ต้องการเพิ่มประเภท สื่อโสตทัศน มีห้องสมุด 17 แห่ง (72.91) ต้องการ เพิ่มจำนวน อีก 16 แห่ง (69.56) ต้องการเพิ่มประเภท สื่ออิเล็กทรอนิกส์ มีห้องสมุด 20 แห่ง (86.96) ต้องการเพิ่มจำนวน อีก 19 แห่ง (82.61) ต้องการเพิ่มประเภท ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของเวบบ์ มาร์ยาลิส (Maryalice, 1980) ที่ผู้บริหารกลุ่มวิทยาลัยชุมชนรัฐฟลอริดา จำนวน 77 คน เสนอให้มีการ ปรับปรุงมาตรฐานทรัพยากรเชิงปริมาณ

3. งบประมาณ มีห้องสมุด 12 แห่ง (52.17) เสนอให้ปรับปรุงงบประมาณห้องสมุด และ เสนอให้ปรับมากกว่าจากมาตรฐานเดิม (8%) เพื่อให้เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

ข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยครั้งนี้ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยไทยส่วนมาก จะอยู่ในระดับมาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัย พ.ศ. 2529 เนื่องจากห้องสมุดมหาวิทยาลัยให้บริการวิชาการระดับสูง เพื่อให้ผู้ใช้บริการได้รับข้อมูลที่ทันสมัยสอดคล้องกับความก้าวหน้าทางวิชาชีพ จึงต้องบริการทรัพยากรสารสนเทศที่ทันสมัยเป็นสากล เพื่ออำนวยความสะดวกให้ผู้ใช้สามารถค้นหาข้อมูลด้วยตนเองได้รวดเร็วจากระบบคอมพิวเตอร์แทนการใช้ระบบเก่าด้วยมือ (มยุรี จุลกัณฑ์, 2539) ฐานข้อมูลที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยนำมาให้บริการแล้ว คือ ซีดี – รอม ซึ่งช่วยในเรื่องการค้นคว้าได้รวดเร็วขึ้น ดังผลการศึกษาของจุฑารัตน์ ช่างทอง (2542, หน้า 24-26) พบว่าห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา นำซีดี – รอม มาไว้บริการและนำฐานข้อมูลระบบ LC MARC มาช่วยการทำงานของบรรณารักษ์ฝ่ายวิเคราะห์ทรัพยากร และงานฝ่ายจัดหาทรัพยากร นอกจากนี้นำมาใช้ในงานบริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า ซึ่งใช้จากฐานข้อมูล 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ ฐานข้อมูลหนังสืออ้างอิงมาตรฐาน และฐานข้อมูลสาระสังเขปและครรรชนี

ผลการวิจัยการใช้ซีดี-รอม ของห้องสมุดมหาวิทยาลัย พบปัญหาหลายประการ คือ ข้อมูลที่ต้องการมีน้อยไม่เพียงพอกับผู้ใช้บริการ (มาลี ล้ำสกุล, 2533, หน้า 44-45; สายพิน วิไลรัตน์, 2538, หน้า 46) สถานที่ไม่เป็นสัดส่วนและคับแคบ (ศิริณี จุโฑปะมา, 2539, หน้า 51-52) ผู้ใช้ส่วนมากเป็นนักศึกษาปริญญาโท และอาจารย์ (เปี่ยมสุข หุ่นกาวิ, 2534, หน้า 145; Kleiner, 1987, pp. 252-255; Charles, & Clark, 1990, p. 322) บริการประเภทนี้แม้ผู้ใช้ต้องจ่ายค่าบริการ แต่ก็พอใจในอัตราที่ห้องสมุดกำหนด (มยุรี จุลกัณฑ์, 2538)

ด้วยเหตุผลดังกล่าว มาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัย จึงควรเพิ่มทรัพยากรประเภทฐานข้อมูลให้ชัดเจนทั้งประเภทและปริมาณ

นอกจากนี้ห้องสมุดยังนำบริการอินเทอร์เน็ตมาใช้จากการศึกษาของนักศึกษาสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ ที่บรรณารักษ์ใช้อินเทอร์เน็ตในงานทำรายการต่าง ๆ (ศศิธร ตินะมาศ, 2540) และนำมาให้บริการเพื่อการสืบค้น (วาสนา อนุवार, 2541; สุกัญญา อ่างศิลา, 2541; พรพรรณ บุญยะทิม, 2539) และในงานพัฒนาทรัพยากรสารสนเทศที่บรรณารักษ์ใช้ประจำอยู่ (ประอรนุช โปรงมณีกุล, 2543) ปรับใหม่ให้สอดคล้องกับยุคเทคโนโลยีสารสนเทศและสภาพความเป็นจริงของห้องสมุดปัจจุบัน

ผู้วิจัย ขอเสนอการปรับมาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัย พ.ศ.2529 ตามลำดับทั้ง 11 ตอน ดังนี้

หมวด ก. มาตรฐานทั่วไป

ตอนที่ 1 โครงสร้างและการบริหาร ไม่ปรับ

ตอนที่ 2 การเงิน ไม่ปรับ

ตอนที่ 3 ผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุด ให้เพิ่มตำแหน่งในข้อ 3.2 คือ

ช่างอิเล็กทรอนิกส์ ช่างศิลป์ และเจ้าหน้าที่บันทึกข้อมูล

ตอนที่ 4 ทรัพยากรห้องสมุด ให้เพิ่มข้อ 4.12 สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ในประเภทฐานข้อมูล ซีดี-รอม และอื่น ๆ

ตอนที่ 5 อาคารห้องสมุดและครุภัณฑ์ ปรับให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับคนพิการ (ตามเอกสารฉบับร่างมาตรฐานห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษา, หน้า 8)

ตอนที่ 6 การบริการ ปรับเพิ่ม การบริการอินเทอร์เน็ต

ตอนที่ 7 ความร่วมมือระหว่างห้องสมุด ไม่ปรับ

หมวด ข. มาตรฐานเชิงปริมาณ

ตอนที่ 8 จำนวนผู้ปฏิบัติงานในห้องสมุด ให้เพิ่มข้อ 8.1 และข้อ 8.2.8 จำนวนช่างอิเล็กทรอนิกส์ อย่างน้อย 2 อัตรา (ทำหน้าที่ดูแลรักษาเครื่องไฟฟ้าและระบบคอมพิวเตอร์)

ตอนที่ 9 อาคารห้องสมุดและครุภัณฑ์ ให้ปรับข้อ 9.1.2 และ 9.1.3 เรื่องเนื้อที่สำหรับผู้ปฏิบัติงาน กำหนดให้เหมาะสมกับพื้นที่ของอาคารโดยรวม โดยกำหนดสำหรับงานแต่ละฝ่ายใช้ประโยชน์ เช่น ฝ่ายบริการยืม-คืน ของแต่ละประเภท งานตอบคำถาม เป็นต้น ส่วนเนื้อที่เฉพาะสำหรับบุคลากร เช่น ผู้อำนวยการ รองผู้อำนวยการ และหัวหน้าฝ่าย กำหนดให้ตามขนาดห้องสมุด

ข้อ 9.3 อุปกรณ์สำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อผู้ใช้ 500 คน ให้เพิ่ม เครื่องคอมพิวเตอร์ 50 เครื่องต่อผู้ใช้ 10,000 คน และเพิ่ม 1 เครื่องทุก ๆ 500 คน

ตอนที่ 10 จำนวนทรัพยากรห้องสมุด ให้ปรับจำนวนหนังสือเฉพาะสาขาวิชา ตามเอกสารฉบับร่างมาตรฐานห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาหน้า 7 ข้อ 4.3.1

(3) หนังสือเฉพาะสาขาวิชา 500 เล่ม สำหรับระดับปริญญาตรี

3,000 เล่ม สำหรับระดับปริญญาโท

6,000 เล่ม สำหรับระดับปริญญาโท กรณีที่ไม่มี
การสอนระดับอื่นที่สูงกว่า

25,000 เล่ม สำหรับปริญญาเอก

ทั้งนี้จำนวนทรัพยากรสารสนเทศในรูปแบบสื่อต่าง ๆ ให้นำเทียบเท่ากับหนังสือจำนวนเล่มของหนังสือที่บันทึกคลังสื่อ

ตอนที่ 11 งบประมาณ ให้เพิ่มจากเดิม 8% ของงบดำเนินการทั้งหมดของมหาวิทยาลัยเป็น 10% เพื่อให้เหมาะกับสถานะเศรษฐกิจและราคารวมทั้งสื่อต่าง ๆ ที่สูงขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

สำหรับผู้สนใจศึกษาเรื่องมาตรฐานห้องสมุด มีหัวข้อที่น่าจะศึกษาและวิจัยในเรื่องดังต่อไปนี้

1. ศึกษาเปรียบเทียบมาตรฐานห้องสมุดมหาวิทยาลัยของรัฐและเอกชน
2. ผลกระทบของห้องสมุดต่อการ ใช้มาตรฐานห้องสมุดในงานบริหาร